

Kunnskapsdepartementet
Postboks 8119 Dep
0032 Oslo

Oslo, 24. oktober 2016

Deres ref.: 16/5816

Høringsuttalelse om nasjonale retningslinjer for åpen tilgang til forskningsresultater

Vi viser til Kunnskapsdepartementets høringsbrev av 1. juli 2016 og rapporten fra «Brekkeutvalget» med forslag til nasjonale retningslinjer for åpen tilgang til forskningsresultater.

Kopinor er en organisasjon av opphavsmenn og utgivere i til sammen 22 medlemsorganisasjoner. Vi forhandler og inngår avtaler om kopiering og annen bruk av åndsverk innenfor utdanning, offentlig forvaltning, organisasjoner og næringsliv. En egen avtale med Nasjonalbiblioteket gir tillatelse til å legge ut bøker i fulltekst (Bokhylla.no). Vederlaget for kopiering blir fordelt til rettighetshavere i inn- og utland.

Kopinor vil benytte anledningen til å fremme synspunkter på rapportens behandling av opphavsrett og rettighetsforvaltning. Våre medlemsorganisasjoner vil avgi egne høringsuttalelser så langt de finner det ønskelig.

Opphavsretten

Utvalget berører opphavsrettslige spørsmål hovedsakelig i to kapitler: Akademisk frihet – akademisk ansvar (s. 12–13) og Hva med forfatterens rettigheter? (s. 28–29), men viser liten vilje til en reell drøfting.

Ifølge åndsverkloven er kunstneriske, litterære og vitenskapelige verk omfattet av opphavsmannens enerett. Denne eneretten er også slått fast i flere forpliktende internasjonale konvensjoner og består av en ideell og en økonomisk del.

Når det gjelder opphavsrett til verk skapt i arbeidsforhold, har Kulturdepartementet i 2016 foreslått å ta et tidligere ulovfestet prinsipp inn i åndsverkloven:

«Opphavsrett til verk som er skapt av arbeidstaker går med mindre annet er avtalt over til arbeidsgiver i den utstrekning det er nødvendig for at ansettelsesforholdet skal nå sitt formål.» (Departementets forslag til ny § 5-6 i åndsverkloven)

Slik også departementet peker på, har den tradisjonelle oppfatningen innenfor høyere utdanning vært at det ikke er nødvendig og rimelig at rettighetene til bøker og artikler går over til institusjonen. Høringsinstanser som Universitetet i Oslo og Universitetet i Bergen bekrefter at denne forståelsen fortsatt er gjeldende. Eventuelle unntak må avtales.

I rapporten savner vi en drøfting av disse spørsmålene. Det snakkes om en «åpen publiseringsekonomi» og innføring av frie lisenser med henvisning til at de fleste forskere allerede har en fast inntekt. Dette er en altfor enkel avvisning av helt sentrale prinsipper i opphavsretten.

MEDLEMSORGANISASJONER

Den norske Forfatterforening
Den norske Forleggerforening
Fagpressen
Forbundet Frie Fotografer
GRAFILL (Norsk organisasjon for visuell kommunikasjon)
Mediebedriftenes Landsforening

Musikkforleggerne
NOPA Norsk forening for komponister og tekstforfattere
Norges Fotografforbund
Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening
Norsk Journalistlag

Norsk Komponistforening
Norsk kritikerlag
Norsk Oversetterforening
Norsk Redaktørforening
Norsk Revyforfatterforening
Norsk Tidsskriftforening

Norske Barne- og Ungdomsbokforfattere
Norske Billedkunstnere
Norske Dramatikeres Forbund
Norske Kunsthåndverkere
Ny Musikk's Komponistgruppe

ADRESSE

Postboks 1663 Vika, 0120 Oslo
Tlf.: 23 10 74 00 Faks: 23 10 74 10
E-post: kopinor@kopinor.no
Bankgiro: 5005.05.79848
Org.nr.: 964250340

www.kopinor.no

Sekundærrettigheter

I utvalgets anbefaling av publisering i tidsskrifter med (gull) åpen tilgang, ligger også en aksept for åpne lisenser basert på Creative Commons (CC). Vi vil advare mot en forestilling om at åpen tilgang gjør det nødvendig å bruke CC-lisenser. I Norge har vi allerede velfungerende ordninger basert på opphavsrett og lisensavtaler som fremstår som gode alternativer.

Rapporten hevder at CC-lisensene gir «rett til å lese og dele», satt opp mot «innlåsing» i en tradisjonell forlagsavtale. Det viktigste kjennetegnet ved Creative Commons er imidlertid at opphavsmannen, på nærmere angitte vilkår, frasier seg vederlag for utnyttelse av innholdet vedkommende har skapt. Dette har opphavsmannen full rett til å gjøre som del av utøvelsen av sin enerett, men valget har konsekvenser blant annet for inntjening av vederlag for sekundærbruk.

Avtaler med Kopinor regulerer kopiering (også digital) til intern bruk og bruk i utdanning. Fra kopieringen i universiteter og høyskoler ble det i 2015 fordelt 47 millioner kroner i kollektive vederlag til norske og 33 millioner kroner til utenlandske rettighetshavere. I tillegg kommer en stadig økende andel vederlag som blir utbetalt individuelt. De største mottakerne av de kollektive vederlagene er Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening og Den norske Forleggerforening. Midlene blir i hovedsak brukt til forfatterstipender og til direkte utbetalinger til utgivere.

Slike vederlag er knyttet til forfatteres og forlags rettigheter og vil falle bort i de tilfellene man har frasagt seg rett til vederlag, for eksempel gjennom Creative Commons-lisenser.

Denne sammenhengen beskrives også i rapporten. Etter å ha konstatert at ca. 200 bøker hvert år kommer i stand med støtte fra kopivederlagsordningene, skriver utvalget:

«Hvis man får en åpen publiseringsøkonomi, vil altså norske fagbok- og sakprosaforfattere miste viktige inntekter i form av stipender.» (s. 28)

Men det er jo ikke inntektene som er hovedpoenget. Dette dreier seg om vesentlige bidrag til at viktig, norskspråklig faglitteratur i det hele tatt skal bli skapt og utgitt. Kollektiv rettighetsforvaltning bidrar til å fullføre det vi gjerne kaller et kulturelt kretsløp, nemlig at vederlag for bruk bidrar til at nye verk blir skapt og utgitt.

Kollektiv rettighetsforvaltning i en digital tid

Det heter i rapportens side 28–29:

«Vi mener imidlertid at systemet med vederlag som forvaltes av Kopinor er et foreldet system som sannsynligvis ikke har livets rett i en verden hvor teknologisk utvikling gjør kopiering og deling stadig enklere.»

Sitatet vitner om en manglende forståelse for kollektiv rettighetsforvaltning og manglende kunnskaper om Kopinors virksomhet. Det er riktig at enkelte i digitaliseringens første fase antok at rettighetsforvaltning av den typen som i Norge blant annet drives av TONO og Kopinor, kunne bli erstattet av digitale – gjerne automatiserte – løsninger.

Utviklingen etter århundreskiftet har imidlertid vist det motsatte. Fra 2005 har åndsverkloven lagt til rette for forvaltning basert på avtalelisens også på det digitale området, og siden 2008 har Kopinor tilbudt digitale avtaler. Det digitale skiftet er sterkt medvirkende til at utnyttelsen av åndsverk gjennom avtalene har økt. Kopinors vederlagsinntekter har dermed økt med

over 60 prosent fra 2005 til 2015, med en tilsvarende økning i utbetalingene til rettighets-
haverne. Uten Kopinor-vederlaget ville situasjonen for norske forfattere og utgivere – og
dermed for norsk kunnskap og kultur – vært en helt annen enn i dag, med lavere produksjon
og færre utgivelser av nye verk.

Avtalene om digital bruk har delvis blitt fremforhandlet som utvidelser av tidligere foto-
kopieringsavtaler og delvis lagt grunnlag for helt nye utnyttelsesmåter. Eksempler på det
siste er Nasjonalbibliotekets Bokhylla-tjeneste, som er basert på en rettighetsavtale med
Kopinor, og Kopinors egen kompendietjeneste Bolk, som er utviklet i forståelse med sektoren
gjennom Universitets- og høyskolerådet.

Bolk ble lansert i 2014 og er en komplett løsning for fremstilling av kompendier. Løsningen
kombinerer rettighetsklarering og digital innholdslevering, og studentene kan få materialet i
form av filer uten kopisperrer.

Et særtrekk ved kollektiv rettighetsforvaltning i de nordiske landene har vært innslaget av
avtalelisens, en lovbestemmelse som gjør at avtaler inngått med en representativ
organisasjon får virkning også for uorganiserte rettighetshavere. Avtalelisensen har vist seg
særlig effektiv ved nye, digitale utnyttelsesformer og har i det siste tiåret fått langt større
internasjonal utbredelse. I EU-kommisjonens nye forslag til opphavsrettsdirektiv foreslås
avtalelisens som en standardløsning for bruk av verk som er ute av handelen. Også i USA er
avtalelisens trukket fram som en mulig løsning for blant annet massedigitalisering av verk.

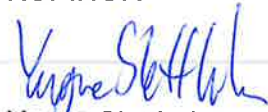
Andre områder

Vitenskapelige artikler genererer i dag ikke store vederlag fra universiteter og høyskoler,
fordi studenter og ansatte allerede har tilgang til tidsskriftsartikler gjennom institusjonenes
abonnementsavtaler. Imidlertid støtter utvalget også prinsippet om åpen tilgang til «viten-
skapelige monografier og resultater fra kunstneriske utviklingsprosjekter» (vedlegg 1, s. 31).

Dette er områder som i dag på normal måte reguleres med basis i opphavsmannens enerett
og for øvrig gjennom direkte og kollektive avtaler i tråd med åndsverklovgivningen. Vi vil
sterkt advare mot at ideen om åpen tilgang føres videre til slike områder. Det vil få alvorlige
konsekvenser for opphavsmenn og utgivere og vil kunne ramme store deler av den
norskspråklige kunnskapsproduksjonen.

Vennlig hilsen

KOPINOR

Yngve Slettholm
adm. direktør